

УДК 613:378.4(477.54) ХНМУ

**КАФЕДРА ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ №1 ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ І
ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ (ДО 140-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАСНУВАННЯ)**

В.О.Коробчанський, М.П.Воронцов, В.В.Мінухін
Харківський національний медичний університет

Кафедра загальної гігієни в Харківському університеті була заснована на медичному факультеті 1 лютого 1873 року і в історичному аспекті є однією з найстаріших. Засновником і першим завідувачем кафедри був професор Аркадій Іванович Якобій. Утворення кафедри відображає особливості історичного періоду, а також її роль у формуванні наукової і педагогічної школи [1].

Як відомо, у період 60-х – 80-х років минулого століття у суспільстві спостерігався значний під'єм інтересу до природознавства і медицини. Саме до цього періоду відноситься організація перших гігієнічних кафедр у різних університетах, зокрема в Петербурзі (1871 р.), Москві (1882 р.), Києві і Казані (1871 р.), Харкові (1873 р.) [2].

У період, передуючий утворенню самостійної кафедри, питання гігієни, як предмета викладання на медичному факультеті, висвітлювались в численних актових промовах провідних вчених Харківського університету. У 1806 р. Професор хірургії П.М.Шумлянський виступив з актовою промовою «Про фізичні способи життя», в якій висвітлював питання гігієни та її значення для збереження здоров'я. У 1811 р. професор фізики А.Стойкович присвятив актову промову чітко гігієнічній темі «Про причини, які роблять повітря неспроможним для дихання та засобах, що запобігають його від пошкодження». У 1818 р. хірург професор Л.О.Ваннотті в актовій промові «Про ймовірне виліковування майже усіх захворювань» підкреслював, що «благородне мистецтво гігієна» надає можливість попереджати передчасне вимирання людей. У 1825 р. професор акушерства О.П. Богородський присвятив актову промову темі «Про фізичний розвиток новонароджених», яка також значною мірою мала виключно гігієнічну спрямованість.

У 1806 р. почалось регулярне викладання окремого курсу гігієни на медичному факультеті Харківського університету. До організації самостійної кафедри гігієни дисципліна викладалась на інших кафедрах.

На кафедрі анатомії (1806 –1837 р.р.)

У 1806 – 1812 р.р. професор Авраам Якович Калькау читав студентам курс дієтетики на латинській мові, в якому широко висвітлювались питання гігієнічного характеру стосовно раціонального харчування, як фактора здоров'я людини. У 1806-1810 р.р. хірург професор Людвіг Осипович Ваннотті викладав курс медичної поліції разом з дієтетикою. Як писав А.І.Якобій: «Гігієна і медична поліція зв'язані між собою як знання і його застосування, вони обіймають майже все життя народу і окремої людини». У 1812-1813 р.р. курс дієтетики викладав хірург професор С.Г.Шумлянський. У ті ж роки, а також у 1819-1820 р.р. курс медичної поліції студентам читав анатом професор Іван Димитрович Книгін. У 1830 –33 рр. викладання медичної поліції як предмету гігієнічного спрямування проводив анатом професор Олександр Савич Венедиктів. У 1836-1837 р.р. курс медичної поліції читав анатом Іван Федорович Леонов.

На кафедрі судової медицини (1837-1873 рр.)

У 1837- 1838 р.р. курс медичної поліції (до 1844 р.) та гігієни разом із дієтетикою читав професор Роберт Христофорович Дабелов. У 1842-1843 р.р. лекції студентам читав Іван Опанасович Свиридов (в подальшому цей курс він викладав також в 1853-1855 р.р. та 1857-1859 р.р.). У 1843-1844 р.р. курс дієтетики разом з учінням про мінеральні води викладав професор Андрій Вільгельмович Линк. У 1847-1848 р.р. цей курс одержав назву «Гігієна з дієтетикою». У 1854 р. і до 1872-1873 навчального року (з перервами) курс медичної поліції з гігієною і дієтетикою викладав доктор медицини Альберт Самойлович Пітра. У 1865-1867 р.р. курс медичної поліції з дієтетикою викладав гістолог Никанор Адамович Хржонщевський.

У 1873 році була організована самостійна кафедра гігієни, яку в різні часи очолювали: професор А.І.Якобій (1873-1885 р.р.); пофесор І.П.Скворцов (1885-1905 р.р.); професор І.І. Кіяницин (1905 – 1908 р.р); професор С.В.Коршун (1908 – 1917

р.р.); професор Я.М.Зільбер (1918-1922 р.р.); професор А.А.Цветаев (1923 – 1925 р.р.); професор В.О.Углов (1927-1930 р.р.); професор В.О.Яковенко (1930-1941 р.р.); професор З.Д.Горкін (1941-1945 р.р.); професор М.Л.Кошкин (1945-1965 р.р.); професор М.П.Воронцов (1965- 2002 р.р.); професор Коробчанський – з 2002 року.

Засновник і перший завідувач кафедри А.І.Якобій (1827-1907 р.р.) закінчив у 1847 році фізико-математичний факультет Казанського університету, а з 1857 року вчився у Петербурзькій медико-хірургічній академії, а потім виїхав за кордон для продовження своїх занять у Вюрцбургському університеті, де у 1860 році за роботу «De ammoniaco caustico in usum Chirurgiae» одержав вченого ступеня доктора медицини [3]. Після повернення до Росії на початку своєї діяльності А.І.Якобій працював у лабораторії І.М.Сеченова, а далі присвятив свою роботу вивченню гігієнічних проблем. У 1872 р. А.І. Якобій обирається екстраординарним професором гігієни та медичної поліції по кафедрі загальної терапії та лікарської діагностики Харківського університету, а у 1873 році за представленням професора А.С.Пітри А.І.Якобій був переведений на занову утверджену самостійну кафедру гігієни і у 1875 році був підвищений у званні ординарного професора. Харківський період життя А.І.Якобія характеризується великою педагогічною, науковою та активною громадською діяльністю. Під керівництвом А.І.Якобія на кафедрі гігієни розгорнулася велика педагогічна і наукова робота. В лабораторії кафедри проводилися дослідження по вивченню окисності води, визначенню вуглекислоти в підґрунті, якості хліба Харківського регіону. Після призначення у 1873 році на посаду завідувача кафедри гігієни А.І.Якобій здійснив низку невідкладних заходів, щодо організації не тільки теоретичного, але і практичного викладання гігієни. Лише у 1877 році кафедра одержала окреме приміщення для лабораторії та кабінету в складі двох кімнат. Саме з цього року розпочались систематичні практичні заняття, котрі розподілялись на загальні, обов'язкові для усіх студентів, і спеціальні заняття для бажаючих [4,5]. Викладання гігієни здійснювалося на 3 курсі: лекцій – 3 години у тиждень, практичні заняття – до 6 годин на тиждень. Загальні заняття мали за мету ознайомлення студентів з технікою головних і найбільш простих методів санітарних досліджень, необхідних в повсякденній практичній роботі лікаря. Лекції,

які читались А.І.Якобієм студентам Харківського університету, він назвав «Курсом суспільної гігієни». Наведений нижче перелік та зміст курсу лекцій, який читав А.І.Якобій студентам, переконливо свідчить про широке коло науково-педагогічних та лікарських питань котрим А.І.Якобій приділяв значну увагу. 1. Смітні залиши та їх видалення. 2. Історія розвитку санітарних закладів. 3. Грунт. 4. Клімат. 5. Вентиляція. 6. Штучний клімат, житло. 7. Харчування. 8. Голодування. 9. Водопостачання. 10. Біологія населення. 11. Місця ув'язнення. 12. Захворювання від зіпсованого повітря. 13. Школа. 14. Навчання. 15. Дезінфекція. 16. Будування шпиталю. 17. Епідемії. 18. Статева діяльність. Усі вони читалися на високому для того часу науковому рівні. Завдяки цілеспрямованій діяльності А.І.Якобія курс гігієни в Харківському університеті сформувався як самостійний предмет викладання, науки та лікарської діяльності. В сфері наукових інтересів А.І.Якобія були питання епідеміології дифтерії, дослідження малярії, та її вплив на здоров'я населення Сумського уїзду, причини вимирання іногородницьких племен Півночі, Південного Кавказу, профілактичні заходи проти поширення сифілісу. Глибоко знаковий характер має висловлювання А.І.Якобів: «...убежден, что гигиене, как учению о наружном здравии и счастии, предстоит играть высокую, решающую роль в деле народного и государственного развития... Поскольку она относится к области медицины, ее законы применимы на деле и вдобавок обязательны для общества» (1865).

Професор І.П.Скворцов (1847-1921 р.р.) очолював кафедру гігієни з 1885 по 1905 рік. В цей період І.П.Скворцов утворює гігієнічну лабораторію, яка використовувалась для навчальних цілей, а також для здійснення наукових досліджень студентів, викладачів, дисертантів. Під керівництвом І.П.Скворцова викладання гігієни відрізнялось чіткою соціальною спрямованістю, що цілком відповідало особливостям розвитку гігієнічної науки того часу. В різні роки І.П.Скворцов також читав лекції з зоогігієни у Харківському ветеринарному інституті та професійну гігієну у Харківському технологічному інституті. Широта та різнобічність наукових, педагогічних та громадських інтересів І.П.Скворцова наочно відображені в його публікаціях, які охоплюють біля 150 друкованих робіт з питань гігієни, епідеміології, біології, анатомії, фізіології, педагогіки, організації

медико-санітарної справи, курортології, благоустрою місць та ін. Під час роботи на кафедрі видав підручники з гігієни для лікарів та студентів. З урахуванням досвіду російсько-турецької війни І.П.Скворцов написав посібник «Краткий курс военно-полевой гигиены для военных врачей», а його праця «Общепонятная гигиена» у 1879 році визначена великою Петровською премією. За твір «Общедоступная гигиена для военных» (1881), автор одержав перстень з кабінету його Величності Олександра II. Для практичних занять студентів був виданий підручник «Планы и способы санитарных изледований» (курс практической гигиены) (1889), а також «Военно-полевая гигиена»(1904). Серед численних праць І.П.Скворцова головне місце займає підручник «Основы гигиологии и гигиены» (1900). Він розрізнявав гігіологію – науку, яка вивчає «природні умови існування» (зовнішнє середовище) і гігієну, яка вивчає життя людини в штучно створених умовах, тобто середовище, яке створюється безпосередньо людиною і суспільством [6, 7, 8].

Короткий час з 1905 по 1908 р.р. кафедру гігієни очолював професор І.І.Кіяніцин, який до того часу був приват-доцентом Київського університету і в одночас завідувачем лабораторії при Київському військовому шпиталі.

Професор С.В.Коршун (1868-1938) очолював кафедру протягом 1908-1917 р.р. С.В.Коршун у 1893 році закінчив медичний факультет Харківського університету зі званням лікаря і у 1900 року призначається лаборантом при кафедрі гігієни, яку тоді очолював професор І.П.Скворцов. У 1903 році С.В.Коршун захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему «О биохимической связи между токсинами и энзимами», а у 1904 році затверджується у званні приват-доцента кафедри гігієни. За своєю спеціальністю С.В.Коршун був мікробіологом і усі роки роботи присвятив цієї науці, працюючи водночас на кафедрі гігієни, а також у бактеріологічному інституті Харкова

Професор Я.М.Зільбер (1878-1941) був завідувачем кафедри з 1918 по 1922 р.р. Багато років Я.М.Зільбер керував лабораторією міської санітарної станції.

Професор А.А.Цветаєв (1872-1937) був завідувачем кафедри гігієни у 1922-1925 р.р. В основному його діяльність біла присвячена питанням соціальної гігієни та організації охорони здоров'я. Ним опубліковано більше 60 робіт з різних проблем

гігієни, зокрема проблем водопостачання, очищення населених місць та санітарної статистики.

Значний внесок у розвиток учбово-методичної та науково-дослідної роботи кафедри гігієни пов'язаний з діяльністю професора В.О.Углова (1874-1942), який очолював кафедру з 1927 по 1930 р.р. Поряд з цим В.О.Углов був одночасно завідувачем санітарно-гігієнічним відділом санітарно-бактеріологічного інституту ім. І.І.Мечникова. Професор В.О. Углов багато уваги приділяв удосконаленню педагогічної і наукової діяльності кафедри і постійно поєднував власну педагогічну роботу з широкою практичною діяльністю. Усі великі санітарні заходи в Україні в роки перебування В.О.Углова в Харкові проводились при його активній участі. Водночас він виконував також значний обсяг громадської діяльності. Наукова діяльність В.О.Углова охоплювала широке коло гігієнічної науки та практики. Ним опубліковано більше 100 наукових праць. Об'єм і зміст лекційного курсу гігієни на кафедрі набув необхідну широту; в лекціях висвітлювалось багато нових актуальних проблем гігієнічної науки та практики, які безпосередньо мали відношення до лікарської діяльності і потреб практичної медицини. З принципово нових позицій викладались такі питання, як планування місць, житлового будівництва, гігієни харчування та ін. Окрім основної діяльності завідувача кафедри гігієни в Харківському медичному інституті В.О.Улов проводив значну громадську роботу. Він був членом Ученої Ради народного комісаріату охорони здоров'я Української республіки, членом Харківської міської ради депутатів трудящих, членом редакційної колегії журналу «Профілактична медицина», членом Президії Всеукраїнського товариства по раціоналізації харчування, консультантом «Бюро по організації очищення стічних вод хімічних заводів Донбасу» при Вищій Раді Народного господарства України і ін.

З 1930 по 1941 роки завідувачем кафедри гігієни був В.О.Яковенко (1890-1974), учень і багаторічний співробітник Г.В.Хлопіна. Він продовжував цілеспрямовану роботу по удосконаленню викладання гігієни на кафедрі та розвитку наукових досліджень. Одночасно з роботою на кафедрі у 1930-1941 р.р. В.О. Яковенко активно працював також в Українському інституті комунальної

гігієни, Українському інституті експериментальної медицини та Українському науково-дослідному хімічному інституті. Його наукова діяльність торкалася головним чином питань гігієни атмосферного повітря і води. У різні роки своєї педагогічної і наукової діяльності В.О.Яковенко був членом правління Харківського медичного товариства, членом Вченої Ради при Наркомздраві України, членом редакційної колегії журналу «Профілактична медицина». Розвиток санітарної організації в державі у ті роки об'єктивно сприяв поглибленню та поширенню кола питань, які все більш систематично висвітлювались в курсі гігієни в процесі підготовки лікарів, зокрема, на санітарно-гігієнічному факультеті.

Гігієна як наука та галузь практичної лікарської діяльності почала диференціюватися, що закономірно торкнулося подальшої організації навчального процесу та науково-дослідної роботи. Великий досвід науково-дослідницької і педагогічної роботи, висококваліфікований кадровий склад першої кафедри гігієни у Харківському медичному інституті став важливою базою для подальшого розвитку гігієнічної науки і викладання дисципліни на основі диференціації науки, що відбувалася, і необхідності узької спеціалізації підготовки лікаря для санітарно-епідеміологічної служби.

З урахуванням цих обставин протягом 1923-1933 років у Харківському медичному інституті на базі кафедри гігієни були складені самостійні профільні кафедри: 1923 рік – перша в СРСР кафедра гігієни праці (очолював Е.М. Каган); 1923 рік – перша в Україні кафедра соціальної гігієни та охорони здоров'я (очолював М.Г.Гуревич); 1930 рік – кафедра епідеміології (очолював М.Н.Солов'єв); 1930 рік - гігієни дітей та підлітків (очолював С.Е. Екель) і 1933 рік - кафедра гігієни харчування (очолював М.З.Лук'янович); 1933 рік – кафедра комунальної гігієни (очолював А.М.Марзєєв).

В період Великої Вітчизняної війни кафедрою загальної гігієни завідував професор З.Д.Горкін (1897- 1970). До війни і після неї він був завідувачем кафедри гігієни праці в Харківському медичному інституті.

Тривалий період існування кафедри гігієни пов'язаний з ім'ям професора М.Л.Кошкіна (1896-1965). У 1924 році він закінчив Харківський медичний інститут,

після чого працював асистентом у Харківському санітарно-бактеріологічному інституті під керівництвом професора С.І.Златогорова, а далі професора В.О.Углова. З 1932 року М.Л.Кошкін - займає посаду старшого наукового співробітника, а пізніше завідуючого відділу гігієни житла Українського інституту комунальної гігієни, який тоді очолював О.М.Марзєєв; з ним протягом 20 років М.Л.Кошкіна об'єднала не тільки сумісна наукова діяльність, але і особиста дружба двох вчених. В період Великої Вітчизняної війни професор М.Л.Кошкін очолював Новосибірський санітарно-бактеріологічний інститут, багато уваги в цей період ним приділялося пошуку нових дезінфекційних препаратів. В результаті було запропоновано новий дезінфекційний засіб, що мало велике значення у воєнний час. Водночас з цим вивчались також питання гігієни харчування. У 1945 році професор М.Л.Кошкін обирається на кафедру загальної гігієни Харківського медичного інституту, якою завідував в 1945-1965 р.р. [9]. В науковій і педагогічній діяльності професор М.Л.Кошкін продовжував розвивати традиції, що були закладені професором В.О.Угловим та професором В.О.Яковенком. Під керівництвом професора М.Л.Кошкіна лекції і практичні заняття з гігієни були суттєво поглиблені відповідно до зростаючих вимог медичної освіти і практичних завдань охорони здоров'я. Викладання на кафедрі в цей період проводилось з урахуванням спеціалізації: у вигляді пропедевтичного курсу загальної гігієни на санітарно-гігієнічному факультеті протягом V-VI семестрів та курсу гігієни на лікувальному і педіатричному факультетах протягом VI-VII семестрів.

З 1960 року на кафедрі розпочалось викладання нової навчальної дисципліни – радіаційної гігієни на санітарно-гігієнічному факультеті.

Свою багаторічну і плідну наукову діяльність професор М.Л.Кошкін присвятив рішенням актуальних гігієнічних питань: а) проблемі очищення і знезараження питної води; б) вивченню механізму біологічної дії та гігієнічного використання ультрафіолетового випромінювання за результатами яких опубліковано більше 100 наукових праць. Як вчений, М.Л.Кошкін неодноразово звертався до глобальних проблем сучасної гігієни, її ролі в розв'язанні низки відповідних задач, що знайшло своє відображення в таких роботах як «Об участі

гігієністів в роботі по зниженню та ліквідації інфекційних захворювань» (1962). В наведеній роботі він розвиває важливі положення медико-екологічного та валеологічного підходу гігієністів до профілактики інфекційних захворювань. Програмний характер мала робота «Гігієна та біологія» (1963), в якій визначається, що саме біологія є тією наукою, на базі якої розвивається сучасна гігієна. «Гігієнічна наука має стати на шлях широкого застосування біології та використання усіх засобів, які вона має» - писав М.Л.Кошкін в цієї статті.

У період 1965-2002 р.р. кафедру загальної гігієни очолював учень і найближчий співробітник професора М.Л.Кошкіна, заслужений діяч науки і техніки України, академік Української екологічної академії наук, професор Воронцов М.П. [10, 11, 12]. Під керівництвом професора М.П.Воронцова продовжувала розвиватись існуюча на базі кафедри наукова та педагогічна школа гігієністів України, традиції якої були закладені А.І.Якобієм, І.П.Скворцовим, В.О.Угловим, В.О.Яковенком, М.Л.Кошкіним. Важливе місце в науковій діяльності професора М.П.Воронцова та його найближчих співробітників (А.А.Мусульбас, М.В.Кривоносова, В.О.Коробчанського, І.О.Дяченко, В.В.Михеєва, І.О.Васильченко) зайняли актуальні проблеми гігієнічної науки і практики. Зокрема вивчено біомеханізм впливу ультрафіолетового випромінювання (УФВ) різного спектрального складу як профілактичного і оздоровчого фактора. Розроблено і науково обгрунтовано оригінальний метод практичного гігієнічного застосування УФ опромінення як адаптогенного фактора і засобу підвищення працездатності і реабілітації школярів, які перенесли гострі респіраторні захворювання. Вивчено біомеханізм роздільної та сполученої дії на організм ультрафіолетового, інфрачервоного випромінювань та низки пестицидів, детергентів, полімерних матеріалів. Виявлено особливості їх впливу на імунологічні процеси та репродуктивну функцію організму. Встановлено особливості психофізіологічної та професійної адаптації підлітків та молодих робітників, які опановують різноманітні професії, розроблено критерії професійної придатності до ряду масових професій, а також фізіолого-гігієнічні рекомендації з управління процесу професійної адаптації підлітків - учнів ПТУ.

Певні результати наукових спостережень узагальнені в монографіях: Бачеріков Н.Є., Воронцов М.П., Доброміль «Психогигиена умственного труда учащейся молодежи» (1988); Н.Е.Бачериков, М.П.Воронцов, Э.И.Добромиль; «Эмоциональный стресс в этиологии и патогенезе психических и психосоматических заболеваний» (1995). З проблем, які вивчалися на кафедрі під керівництвом професора М.П.Воронцова була виконана низка докторських та кандидатських дисертацій.

Виконання програми наукових досліджень на кафедрі загальної гігієни протягом усього періоду її існування завжди мало конкретний вихід у практику охорони здоров'я. Значна увага при цьому приділялась цілеспрямованій допомогі підприємствам, учбовим закладам тощо. Протягом багатьох років співробітники кафедри проводили сумісну роботу разом з санітарно-епідеміологічною службою м. Харкова і області з питань атестації робочих місць та санітарної паспортизації різних виробництв. Здійснювалось гігієнічне вивчення умов праці і захворюваність з тимчасовою втратою працездатності робітників цих виробництв. На базі одержаних результатів розроблялись комплексні рекомендації щодо поліпшення умов праці та профілактики захворюваності серед працюючих. Така діяльність кафедри науково-практичної спрямованості охоплювала 54 різних виробничих об'єктів м. Харкова і області. Аналогічна робота здійснювалася також на базі багатьох шкіл, професійно-технічних училищ, технікумів. Важливою формою впровадження результатів наукових досліджень співробітниками кафедри загальної гігієни є розробка науково-гігієнічних рекомендацій та інформаційних листів.

З 2002 року кафедру загальної гігієни очолює доктор медичних наук, професор, академік Української екологічної академії наук Коробчанський В.О. [10,11,12]. У 1982 році він з відзнакою закінчив Харківський медичний інститут і рішенням Вченої ради був направлений на наукову роботу. Трудову діяльність почав на кафедрі загальної гігієни, під керівництвом професора М.П.Воронцова де в подальшому пройшов усі етапи педагогічного зростання викладача і науковця – від асистента до завідувача кафедри загальної гігієни та екології № 1. Послідовно отримувач вчені звання: старшого наукового співробітника (1994 р.), доцента (2001

р.), професора та академіка УЕАН (2002 р.). В період з 1993 до 2002 року очолював Центральну наукову-дослідну лабораторію Харківського державного медичного університету. З 2011 року він обіймає посаду директора НДІ гігієни праці та профзахворювань Харківського національного медичного університету. У наукових дослідженнях В.О.Коробчанський, розвиваючи традиції кафедри, вивчає вплив чинників учбово-виробничого середовища на організм підлітків, що освоюють професію оператора ЕОМ. Відносно до учнів ПТУ розвиває принципово новий напрямок наукових досліджень гігієни дітей і підлітків - теорію системогенезу професійної діяльності. Пропонує концепцію взаємозв'язку саногенетичних механізмів формування здоров'я і управління адаптаційним процесом. Розробляє проблему гігієнічної діагностики та профілактики донозологічних станів. Формує закон адаптаційного переходу. В аспекті формування В.О.Коробчанського як науковця велике значення мав захист докторської дисертації «Гігієнічна характеристика системогенезу професійної діяльності та адаптації підлітків, які освоюють різні професії в ПТУ» (1998 р.). Результати її стали суттєвим внеском в розробку однієї з актуальних сучасних проблем - гігієни професійно-технічного навчання і визначила новий перспективний напрямок науково – гігієнічних досліджень. У галузі прикладних досліджень В.О.Коробчанський є організатором та науковим керівником Випробувального центру Державної системи сертифікації продукції (1997 р.) та міжкафедральної санітарно-гігієнічної лабораторії (2001 р.), діяльність яких спрямована на дослідження безпеки продукції та окремих чинників навколишнього середовища щодо здоров'я людини, а в методичному плані - на поєднання науки та практики держсанепіднагляду з навчальним процесом. До програмних робіт В.О.Коробчанського, які визначають подальший розвиток кафедральної науки належать: посібник «Гігієнічна психодіагностика донозологічних станів у підлітковому та юнацькому віці» (2005); монографії «Системогенез жизнедеятельности: гигиенические и экологические аспекты» (2005); «Феномен маргинальности в современном украинском обществе: методологические, социологические и психогигиенические аспекты» (2008); методичні рекомендації

«Психогігієнічна оцінка функціонального стану старшокласників при профільному навчанні» (2007), словник «Психогігієна» (2008).

В теперішній час науково-дослідна робота кафедри присвячена актуальним проблемам сучасної гігієнічної науки і здійснюється на широкій комплексній основі. Вона розвивається з урахуванням крупних державних програм України «Здоров'я нації», «Діти України» і охоплює наступні перспективні наукові дослідження: 1) наукове обґрунтування створення і функціонування системи донозологічної психодіагностики, налаштованої на профілактику засобами психогігієнічної корекції формування низки аномалій особистості; 2) гігієнічну характеристику екології учбово-виробничого середовища та методичні аспекти моніторингу здоров'я учнів СПТУ, технікумів та молодих робітників підприємств Харківського регіону; 3) фізіолого-гігієнічні аспекти донозологічних станів та їх корекцію у дітей та підлітків в умовах навчальних закладів різного рівня освіти; 4) гігієно-екологічні та медико-соціальні аспекти формування саногенезу учнів при нових формах навчання.

Багато уваги приділяється удосконаленню навчально-виховного процесу, щодо викладання гігієни та медичної екології, гігієни екстремальних умов та військової гігієни. Курс гігієни завжди розглядався як базова дисципліна, спрямована на формування важливих розділів лікарської освіти, зокрема її профілактичної спрямованості. Відповідно до освітньо - професійних вимог до загальної лікарської підготовки лікар має оволодіти основними знаннями, уміннями, навичками, що дозволяють зберігати здоров'я, забезпечити первинну профілактику, діагностику, лікування захворювань, відновити здоров'я, зменшити до мінімуму непрацездатність людини. Користуючись знаннями гігієни лікар повинен вміти оцінити здоров'я людини і рекомендувати заходи, спрямовані на його збереження і укріплення, забезпечення здорового способу життя, запобігання і зменшення впливу факторів ризику на здоров'я людини: знати гігієнічні аспекти роботи лікаря загальної практики (сімейного лікаря); використовувати основи особистої гігієни і раціонального харчування для обґрунтування рекомендацій первинної профілактики різних захворювань; проводити гігієнічну діагностику оточуючого середовища і оцінювати його вплив на здоров'я населення на стадії донозологічного стану; знати

гігієнічні основи здорового способу життя, його значення в зміцненні здоров'я та первинної профілактики захворювань; знати етіопатогенетичну роль факторів навколишнього середовища в розвитку захворювань і значення гігієнічних заходів в їх профілактиці.

Таким чином, кафедра гігієни та екології №1 ХНМУ в історичному аспекті забезпечувала всебічне удосконалення викладання гігієни як важливого розділу базової лікарської підготовки, розвиток перспективних напрямів в наукових дослідженнях, а також підготовку фахівців-педагогів з гігієни та медичної екології.

Література

1. Імена в медицині у відгомоні часу. 2012 : календар знаменних та пам'ятних дат / уклад.: С. М. Булах, Ю. Г. Віленський, Л. Є. Корнілова .- Нац. наук. мед. б-ка України. – К., 2012. – 123 с.
2. Коцур Н. Становлення і розвиток вітчизняної гігієнічної науки в університетах другої половини ХІХ ст./ Н.Коцур // Переяславський літопис: зб. наук. статей. Вип. 1. – Переяслав- Хмельницький, 2011. – 168 с.
3. Кошкін М.Л. Аркадій Іванович Якобій – видатний вітчизняний гігієніст / М.Л. Кошкін. – Х., 1954. – 126 с.
4. Волков В.А. Российская профессура XVIII - начала XXв. / Волков В.А., М.В.Куликова // СПб. Из-во Русского Христианского гуманитарного института.- 2003.- 544 с.
5. Казанский государственный медицинский университет (1804-2004г.г.): Заведующие кафедрами и профессора: Биографический словарь // под ред. В.Ю.Альбицкого, Н.Х.Амирова. – Казань: Магариф, 2004. – 472 с.
6. Коцур Н.І. Внесок професора І.П.Скворцова (1847-1921) у розвиток наукових основ гігієни / Н.І.Коцур // Питанні сучасної науки і освіти: зб праць дев'ятої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (18-20 липня 2013).
7. Деларю Е.М. И.П. Скворцов как основоположник учения в гигиене о воздействии космических явлений на внешнюю среду земли и влияния их на здоровье человека // Гигиена и санитария. - 1967. - №10. - С.78-79.
8. Бажан Т.А. О гигиене и гигиенистах/ Т.А. Бажан, Н.М.Паранько, Н.Г.Карнаух.- Дніпропетровськ: Журфонд, 2005. - С.142-144.
9. Кошкин М.Л. Очерк деятельности кафедры общей гигиены Харьковского медицинского института / М.Л. Кошкин // В кн.: Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР. – К., 1959. – С. 197.
10. Вчені Харківського державного медичного університету // За ред. акад. А. Я. Циганенка - Харків, 2003. - 470 с.
11. Історія Харківського державного медичного університету: 200 років / За ред. акад. А. Я. Циганенка -Харків: Контраст, 2005. - 742 с.

12. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи: Бібліографічний довідник / За ред. В. М. Лісового- Харків: ХНМУ, 2010. - 208 с.

КАФЕДРА ГИГИЕНЫ И ЭКОЛОГИИ № 1 ХАРЬКОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА, ЕЕ РОЛЬ В
РАЗВИТИИ НАУЧНОЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ (К 140-
ЛЕТИЮ СО ДНЯ ОСНОВАНИЯ)

В.А.Коробчанский, М.П.Воронцов, В.В.Минухин
Харьковский национальный медицинский университет

Деятельность кафедры гигиены и экологии № 1 Харьковского национального медицинского университета в исторической последовательности охарактеризована в данной статье. Показана ее роль в развитии научной и педагогической школы Украины в связи с 140-летием со дня образования.

Ключевые слова: медицинский университет, кафедра гигиены и экологии, учебный процесс, заведующий кафедрой

DEPARTMENT OF HEALTH AND ENVIRONMENT #1 KHARKIV NATIONAL
MEDICAL UNIVERSITY, ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND
TEACHING SCHOOL OF UKRAINE (to the 140th anniversary of the foundation)

V.O.Korobchansky, I.P.Vorontsov, V.V.Minuhin

Kharkiv National Medical University

The activity of the Department of Hygiene and Ecology № 1 in Kharkiv National Medical University is described in this article in historical sequence. Its role in the development of scientific and pedagogical schools in Ukraine is illustrated in connection with the 140th anniversary of her founding.

Keywords: Medical University, Department of Hygiene and Ecology, the learning process, the head of